

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี
ในระดับการปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย¹
“Women’s Political Participation
in Local Government in Thailand”

พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ²
Pompen Petsuksiri

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้ (1) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ของสตรี (2) เพื่อระบุถึงปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงานของสตรีในการปกครองท้องถิ่น และ (3) เพื่อนำเสนอแนวทางส่งเสริมหรือสนับสนุนให้สตรีมีบทบาทในการปกครองท้องถิ่นเพิ่มขึ้น

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยคือ ผู้มีส่วนรวมโดยตรงต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี สำหรับผู้มีส่วนรวมโดยตรงต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำสตรี หรือผู้นำองค์กรสตรีในชุมชน ผู้นำชุมชนและกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยสัมภาษณ์ผู้มีส่วนรวมโดยตรงเหล่านั้นในอบต.ที่กล่าวไปแล้วข้างต้นแต่ละเขตพื้นที่ 10-11 คน รวมผู้ที่ถูกสัมภาษณ์ทั้งสิ้น 201 คน (เป็นหญิง 136 คน เป็นชาย 65 คน)

¹ บทความนี้อ้างอิงจากโครงการวิจัย เรื่อง โครงการศึกษาข้อคิดเห็นของผู้มีส่วนรวมโดยตรง (Direct Stakeholders) ต่อการมีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่นของสตรีในประเทศไทย (ศึกษากรณี องค์การบริหารส่วนตำบล ใน 4 จังหวัด 4 ภาค) โดย รศ. ดร. พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ และ นายอลงกรณ์ คูตระกูล ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 2549

² รองศาสตราจารย์ประจำคณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 118 ถ. เจริญไทย ดลลงจัน บางกะปิ กทม. 10240

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured) เทคนิคที่ใช้ในการสัมภาษณ์คือเทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview)

ผลการศึกษาได้จากการวิเคราะห์ บัณฑิตส่วนบุคคล บัณฑิตด้านการเมือง บัณฑิตด้านสังคมและวัฒนธรรมของกรณีจังหวัดทั้ง 4 และการวิเคราะห์ความเหมาะสม (fit) ของบัณฑิตที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสตรีในสามมิติ (มิติการเมือง มิติสังคม และมิติเศรษฐกิจ) จากมิติทั้งสามนี้ เราสามารถจะกำหนดบัณฑิตที่เหมาะสมกับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นภายใต้ลักษณะหรือเงื่อนไขเหล่านั้นได้ กล่าวคือ

1. สังคมที่มีกลุ่มทางการเมืองที่ชัดเจน บัณฑิตที่เหมาะสมได้แก่ การเข้าร่วมกลุ่มทางสังคม
2. สังคมที่ไม่มีกลุ่มการเมืองที่ชัดเจน บัณฑิตที่เหมาะสมได้แก่ การมีเครือข่าย
3. สังคมที่เปิดโอกาสให้สตรี บัณฑิตที่เหมาะสมได้แก่ การมีการศึกษามีความรู้
4. สังคมที่กีดกันสตรี บัณฑิตที่เหมาะสมได้แก่ การเข้าร่วมกลุ่มทางสังคม
5. สังคมที่พึ่งพาเกษตรกรรม บัณฑิตที่เหมาะสมได้แก่ การมีความสามารถในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน
6. สังคมที่พึ่งพาอุตสาหกรรม บัณฑิตที่เหมาะสมได้แก่ การมีความสามารถในการพัฒนา

การพัฒนา

งานวิจัยนี้เสนอแนะแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี 6 แนวทาง ซึ่งเน้นที่การส่งเสริมคุณสมบัติส่วนบุคคลของสตรีให้พร้อมที่จะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นในระดับสูง (ลงสมัครรับเลือกตั้งและดำรงตำแหน่งทางการเมือง) ได้แก่ (1) ส่งเสริมการรวมกลุ่มทางการเมือง (2) ส่งเสริมการสร้างเครือข่าย (3) ส่งเสริมการให้การศึกษาความรู้ (4) ส่งเสริมความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน และ (5) ส่งเสริมการเข้ากลุ่มทางสังคม

Abstract

The specific objectives of the research include:

- 1) To identify the factors affecting women's opportunity to win elections as a member of The Tambon Administrative Organization (TAO).*
- 2) To identify the barriers affecting women's political participation in local government.*
- 3) To propose approaches to increase the level of women's political participation in local government.*

This research was based on the qualitative research approach. The scope of the study was inside the boundary of TAO, Four provinces, one from each region, were selected. Then, five TOAs were selected from each province, one from each region. The target groups of this research are direct stakeholders concerning women's political participation in local government. For the purpose of this research, a direct stakeholder refers to a member of TAO, a leader of women an organization, a community leader, and other relevant persons. Approximately 10 of these stakeholders for each chosen TAOs have been interviewed, and altogether this research interviewed 201 direct stakeholders (136 women and 65 men).

Data collection was from a semi-structured interview and an in-depth interview technique was employed. The framework comprises 4 components: (1) promoting the factors and barriers regarding women's political participation component, which is constituted by (1.1) personal factors, (1.2) political factors, and (1.3) societal and cultural factors; (2) the external factors component, which is constituted by (2.1) political factors, (2.2) economic factors, and (2.3) societal factors.

An analysis of the fit of factors which support women's political participation aimed at rechecking the appropriateness of the external

environment of all factors found. From these three dimension, the “fit” or appropriate factors for increasing women’s participation in politics can be identified.

This research proposed 6 approaches for improving women’s participation in local government which focused on increasing women’s political participation at an individual level: (1) Encourage women to affiliate the political groups (2) Encourage women to join social groups (3) Enlarge the women’s network (4) Enhance women’s knowledge and education (5) Enhance women’s readiness to help the local people, and (6) Enhance women’s ability to develop communities.

1. บทนำ

1.1 ปัญหาและความสำคัญ

สภาพสังคมปัจจุบันผู้หญิงไม่เสมอภาคกับผู้ชาย ทั้งในด้านสิทธิ การตัดสินใจทางการเมือง การได้รับการยอมรับ เป็นต้น แม่ว่าตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 30 และ มาตรา 80 ได้วางหลักประกันความเสมอภาคหญิงชายไว้ และกำหนดให้รัฐต้องมีหน้าที่จัดให้มีมาตรการใด ๆ เพื่อส่งเสริมให้ผู้หญิงสามารถเข้าถึงสิทธิและโอกาสต่าง ๆ อย่างเสมอภาคกับผู้ชาย

สถานการณ์ความเท่าเทียมทางเพศ จากรายงานผลตามเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals—MDGs) ของประเทศไทย พ.ศ. 2547 ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547) พบว่า ในภาพรวมผู้หญิงมีส่วนร่วมการเป็นตัวแทนทางการเมืองต่ำ ในปี พ.ศ. 2544 สัดส่วนผู้หญิงในรัฐสภาและองค์การบริหารส่วนตำบล มีร้อยละ 9.6 และ 8.9 ตามลำดับ และสัดส่วนของผู้หญิงในคณะกรรมการระดับชาติมีเพียงร้อยละ 16 เท่านั้น ดังนั้น เพื่อให้สตรีตระหนักถึงความสำคัญในการเข้าไปมีส่วนร่วมในทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และการบริหารทุกระดับ ตลอดจนมีบทบาทนำเสนอ มุมมองในการกำหนดนโยบายการบริหาร และการออกกฎระเบียบต่างๆ อันจะส่งผลให้สตรีสามารถเข้าถึงทรัพยากรและสิทธิต่าง ๆ อย่างเป็นธรรม รัฐบาลจึงกำหนดให้การให้สตรีมีส่วนร่วมในกระบวนการ

การตัดสินใจทุกระดับเป็น 1 ใน 5 ยุทธศาสตร์หลักของการพัฒนาสตรีตามแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) โดยได้กำหนดเป้าหมายเพิ่มจำนวนสตรีในระดับการตัดสินใจทางการเมืองและการบริหารทุกระดับอย่างน้อยเป็นสองเท่า นอกจากนี้ยังกำหนดเป้าหมาย MDGs+ ที่จะเพิ่มสัดส่วนผู้หญิงในรัฐสภา องค์การบริหารส่วนตำบล และตำแหน่งผู้บริหารระดับสูงในราชการส่วนกลาง เป็นสองเท่าภายในช่วง พ.ศ. 2549 และต่อมาแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ก็มีเป้าประสงค์ให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย มีวัตถุประสงค์หนึ่งคือ เพื่อการส่งเสริมและเปิดโอกาสให้สตรีได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ จึงมีเป้าหมายที่สำคัญหนึ่งก็คือ การเพิ่มสัดส่วนของสตรีในภาคการเมืองและการบริหาร

เหตุที่จำต้องผลักดันให้สตรีเข้ามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองและการบริหารมากขึ้น โดยเฉพาะในระดับองค์การบริหารส่วนตำบล เพราะการที่จะดำเนินการผลักดันนโยบายทางสังคม ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคม และโดยเฉพาะในการพัฒนาเด็กและสตรีในระดับพื้นฐาน ทางสังคมที่ใกล้ชิดกลุ่มที่มีความจำเป็นมากขึ้น เพราะสตรีมีลักษณะที่ละเอียดอ่อนที่จะสามารถสังเกต และเข้าใจในปัญหา ความต้องการ และการนำไปกำหนดเป็นนโยบายที่เหมาะสมต่อเด็กและสตรีต่อไป และ สังคมต้องตระหนักว่า การพัฒนาเด็กและสตรีเป็นพื้นฐานสำคัญของการการพัฒนาสังคม

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยฉบับนี้จัดทำขึ้นในปี พ.ศ. 2549 เพื่อให้เข้าใจถึงสถานการณ์การมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรีในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และทราบความต้องการของผู้หญิง ปัญหาอุปสรรค ตลอดจนแนวทางในการแก้ไขปัญหาและการส่งเสริมสนับสนุนผู้หญิงให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นเพิ่มขึ้น เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการวางแผนงานโครงการที่จะช่วยส่งเสริมศักยภาพของผู้หญิงและช่วยให้ผู้หญิงสามารถทำงานในองค์การบริหารส่วนตำบลได้อย่างมั่นใจและได้รับการยอมรับ นอกจากนี้ ยังเป็นการสนับสนุนให้สตรีสามารถเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจในระดับนโยบายด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น อันจะส่งผลให้สตรีสามารถเข้าถึงทรัพยากร สิทธิและโอกาสต่าง ๆ ได้อย่างเป็นธรรม และเสริมสร้างความเสมอภาคของหญิงชายในระยะยาว

1.2 วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์หลักของการวิจัยนี้ คือ เพื่อรวบรวม วิเคราะห์ และทำความเข้าใจ ข้อคิดเห็นที่เฝ้าจากการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้มีส่วนร่วมโดยตรง (direct stakeholders) ต่อการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรีในประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์ย่อยในการศึกษาดังต่อไปนี้

- 1) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการได้รับเลือกตั้งของสตรีโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
- 2) เพื่อระบุถึงปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงานของสตรีในการปกครองท้องถิ่น
- 3) เพื่อนำเสนอแนวทางส่งเสริมหรือสนับสนุนให้สตรีมีบทบาทในการปกครองท้องถิ่นเพิ่มขึ้น

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

รายงานวิจัยนี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หลายทาง ประโยชน์ที่สำคัญได้แก่

- 1) ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อการได้รับเลือกตั้งของสตรี
- 2) ทำให้ทราบถึงปัญหาอุปสรรค ตลอดจนแนวทางในการแก้ไขปัญหาและการส่งเสริมสนับสนุนผู้หญิงให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นเพิ่มขึ้น
- 3) นำมาใช้เป็นสารสนเทศสำหรับทำความเข้าใจสถานการณ์การมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรีในองค์การบริหารส่วนตำบล
- 4) นำมาใช้เป็นแนวทางในการวางยุทธศาสตร์ นโยบาย โครงการ หน่วยงาน โครงการ และแผนงาน เพื่อส่งเสริมศักยภาพของผู้หญิงและช่วยให้ผู้หญิงสามารถทำงาน ในองค์การบริหารส่วนตำบล ได้อย่างมั่นใจและได้รับการยอมรับ และเพื่อส่งเสริมให้สตรีสามารถเข้าถึงทรัพยากร สิทธิและโอกาสต่างๆ ได้อย่างเป็นธรรม และเสริมสร้างความเสมอภาคของผู้หญิงและชายในระยะยาว

1.4 นิยามศัพท์สำคัญ

สำหรับงานวิจัยครั้งนี้ คำศัพท์ต่อไปนี้ผู้วิจัยกำหนดให้มีความหมายดังต่อไปนี้

- 1) **ข้อคิดเห็น** หมายถึง ทศนคติของบุคคลที่มีต่อประเด็นใดประเด็นหนึ่ง
- 2) **ผู้มีส่วนร่วมโดยตรง** หมายถึง ผู้มีส่วนร่วมในการปกครองในระดับท้องถิ่น และผู้ที่มีบทบาทในการส่งเสริมสนับสนุนให้สตรีสามารถเข้ามามีบทบาททางการเมืองและการบริหารองค์การบริหาร

ส่วนตำบล (อบต.) อันได้แก่ กลุ่มผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำสตรี หรือผู้นำองค์กรสตรีในชุมชน และผู้นำชุมชน ต่าง ๆ ประชาชนในพื้นที่ที่เป็นตัวแทนของกลุ่มชุมชน ต่าง ๆ เช่น ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร และกลุ่มวิชาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

3) การมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรี หมายถึง การที่สตรีเสนอตัวเป็นคู่แข่งชั้นทางการเมืองด้วยการลงสมัครรับเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น หรือการที่สตรีเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองในระดับท้องถิ่น

2. การทบทวนวรรณกรรม

ในส่วนของ การทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยได้นำเสนอสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีเพื่อให้เห็นว่าการวิจัยในหัวข้อนี้มีการมุ่งเน้นที่ประเด็นอะไรบ้าง ความรู้เหล่านี้สามารถนำมาใช้เสริมในการทำความเข้าใจถึงการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรีได้ ท้ายที่สุด ผลลัพธ์ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมคือการสร้างกรอบการวิเคราะห์สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ โดยกรอบการวิเคราะห์ที่สังเคราะห์ขึ้นนี้จะทำหน้าที่เป็นแนวทาง (guideline) ในการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

2.1 แนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง

2.1.1 การเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วม (participation) เป็นหัวข้อการศึกษาที่สำคัญในทางรัฐศาสตร์ทั้งนี้ เพราะเมื่อมีการปกครองขึ้นในสังคมหนึ่งความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายที่ปกครองกับฝ่ายที่ถูกปกครองย่อมเกิดขึ้น ดังนั้นการทำความเข้าใจถึงที่มาของรูปแบบความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงนับได้ว่ามีความสำคัญ วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวรรณ และอมร รัชศาสตร์ (2544) (อ้างใน บุญเสริม นาคสาร, 2546) เสนอว่า เมื่อพิจารณาวิวัฒนาการของรัฐและการปกครองตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ทำให้สามารถแบ่งลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายที่ปกครองกับฝ่ายที่ถูกปกครองได้ 3 รูปแบบโดยสรุปได้ดังนี้

1. **รูปแบบความสัมพันธ์แบบผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง (ruler and ruled)** เป็นลักษณะที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของการมีโอกาสในการตัดสินใจทางการเมืองน้อยมากถึงไม่มีเลย ซึ่งสมบัตินี้ อารังธัญวงศ์ (2542: 316) เรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบอำนาจนิยมโดยมีทิศทางของความสัมพันธ์เป็นทางเดียวคือประชาชน

เป็นผู้ที่ต้องปฏิบัติตามผู้ปกครองเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช และระบอบเผด็จการ เป็นต้น

2 รูปแบบความสัมพันธ์แบบการปกครองโดยผู้แทน (representative government) มีหัวใจอยู่ที่ “อำนาจอธิปไตย” ซึ่งเป็นของประชาชนทุกคน อำนาจนี้จะถูกใช้ผ่านตัวแทนที่ได้รับเลือกจากประชาชนโดยผ่านกระบวนการเลือกภายใต้ระบบการแข่งขัน อย่างไรก็ตามอำนาจที่ตัวแทนได้รับนั้นมีขอบเขตจำกัด มีเงื่อนไข และประชาชนมีสิทธิที่จะเรียกคืนอำนาจนั้นได้ ผลที่ตามมาคือความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนแบบ ผู้ปกครองกับ ผู้ถูกปกครอง เปลี่ยนมาเป็นแบบการปกครองระบอบผู้แทนตามไปด้วย

3 รูปแบบความสัมพันธ์ของการเมืองแบบมีส่วนร่วม (participative politics) หลักการสำคัญของระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมยึดหลักพื้นฐานที่ว่า ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่แท้จริงดังนั้นประชาชนจึงควรสามารถใช้อำนาจได้เสมอแม้ว่าได้มอบอำนาจให้กับผู้แทนของประชาชนไปใช้ในสถานะที่เป็นตัวแทนแล้วก็ตาม ซึ่งการจะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองการปกครองยิ่งขึ้นอยู่กับสิ่งสำคัญอย่างน้อยอีก 3 เรื่อง (เจริญ คัมภีร์ภาพ, 2548) ได้แก่ การรับรองสิทธิเสรีภาพของพลเมือง การเมืองการตรวจสอบที่มีความเป็นอิสระและมีประสิทธิภาพตลอดทั้ง ประชาชนมีทางเลือกและเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับรองสิทธิเสรีภาพของพลเมืองในฐานะที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยนั้นจำเป็นต้องดำเนินการอย่างจริงจัง

2.1.2 ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

นักวิชาการได้ให้ความหมายต่อแนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยไว้หลายประการ อาทิ เช่น Weiner (1971: 161-164) ได้ให้ความหมาย “การมีส่วนร่วมทางการเมือง” (Political Participation) หมายถึง การกระทำใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นโดยความเต็มใจไม่ว่าจะประสบความสำเร็จหรือไม่ ไม่ว่าจะมีการจัดอย่างเป็นระเบียบหรือไม่ และไม่ว่าจะเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่องกัน จะใช้วิธีการที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ เพื่อผลในการที่จะมีอิทธิพลต่อการเลือกนโยบายของรัฐ หรือต่อการบริหารงานของรัฐ หรือต่อการเลือกผู้นำทางการเมืองของรัฐบาลไม่ว่าจะเป็นไปในระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติก็ตาม

Huntington และ Dominquez (1975: 33) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่า หมายถึง กิจกรรม หรือการกระทำของประชาชนที่ต้องมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล โดยการกระทำหรือความพยายามนั้นเป็นไปได้ทั้งที่สมัครใจหรือไม่สมัครใจ รวมถึง

การเลือกตั้งการร่วมในการรณรงค์หาเสียง การรวมตัวเพื่อให้โหม่งหนาวหรือกดดันรัฐบาล การประท้วง การใช้ความรุนแรง

Verba and Nie (1975: 2-3) เห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะต้องเป็นกิจกรรมของประชาชน เฉพาะบุคคลเป็นเรื่องของการกระทำกิจกรรมทางการเมืองตามสิทธิที่กฎหมายกำหนด โดยเฉพาะสิทธิที่จะลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสิทธิที่จะเข้าสมาคมหรือก่อตั้งพรรคการเมือง หรือกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการเมืองกลุ่มอื่น ๆ สิทธิที่จะอุทธรณ์ต่อรัฐบาล สิทธิที่เกี่ยวกับการพูด การชุมนุม และการพิมพ์อย่างอิสระ และเป็นกิจกรรมที่มุ่งหมาย เพื่อที่จะสร้างอิทธิพลต่อรัฐบาล ทั้งในการเลือกตั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือเลือกกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมทั้งเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมต่อการปกครองโดยการกระทำกิจกรรม

จากนิยามของแนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ยกมาข้างต้น เห็นได้ว่าเป็นนิยามที่เน้นให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกระบวนการทางการเมือง (political process) หรือเป็นกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบต่างๆของบุคคลในสังคม แต่ต้องไม่ลืมว่า การพิจารณาว่าแนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นเป้าหมายของการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ก็นับว่ามีความสำคัญเช่นกัน ในฐานะที่การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นดัชนีชี้วัดที่สำคัญอย่างหนึ่งของความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตย (สมบัติ อารังธัญวงศ์, 2542) หรืออาจกล่าวได้ว่า สังคมที่เรียกว่าเป็นสังคมที่พัฒนาแล้วทางการเมืองคือสังคมที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแท้จริงนั่นเอง อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยนี้จะเน้นเฉพาะการมีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นกระบวนการทางการเมืองเท่านั้น

2.1.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง

จากการวิจัยของ Milbrath and Goel (1977) พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้แก่

1. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม (environmental stimuli) ได้แก่ ระบบสังคม (social system) และสภาพการณ์ทางการเมือง (political settings) ปัจจัยด้านนี้อาจมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ

2. ปัจจัยส่วนบุคคล (personal factors) ได้แก่ พันธุกรรม แรงขับ

3. ความต้องการทางบุคลิกภาพ ความต้องการทางจิตใจและร่างกาย และความเชื่อและทัศนคติทางการเมือง

Burkhardt et al (1972) (อ้างใน รังสิมันต์ บุญบรรณานนท์, 2537: 28-29) เสนอปัจจัยที่ทำให้บุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยปัจจัยเหล่านี้มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง ดังนี้ (1) ความต้องการที่จะเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น (2) ความต้องการที่อยากจะรู้จักกับบุคคลสำคัญ (3) ความต้องการที่จะทำในสิ่งที่เป็ประโยชน์ต่อประเทศชาติ ต่อสังคม หรือกลุ่มของตน (4) ความต้องการได้มาซึ่งอำนาจ (5) ความต้องการได้มาซึ่งอิทธิพล (6) ความต้องการมีเกียรติและศักดิ์ศรี (7) ความต้องการที่จะตอบสนองสถานะทางจิต และ (7) ความต้องการรายได้ที่สูงขึ้น

Nie et al (1969) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง พบว่ามีทั้งปัจจัยที่มีความสัมพันธ์โดยตรง (แบ่งออกเป็นความสัมพันธ์สูงและปานกลาง) และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางอ้อมหรือมีระดับความสัมพันธ์ต่ำ โดยมีปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ การเข้าเป็นกลุ่มสมัชชิกทางสังคม ความสำนึกในหน้าที่ทางการเมือง ความรู้ทางการเมือง การรับรู้ข่าวสารทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง และประสิทธิภาพทางการเมือง สถานะทางสังคม

ตัวแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ Rush (1992) ซึ่งให้เห็นถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน จะเห็นว่าตามความคิดของ Rush สถานการณ์เป็นปัจจัยที่ส่งผลโดยตรงต่อการตัดสินใจที่จะมีหรือไม่มีส่วนร่วมทางการเมือง โดยในสถานการณ์หนึ่งๆ ได้แก่ บุคคลจะมีการกลั่นกรองเชิงการรับรู้ผ่านทางการใช้ความรู้ ค่านิยม และทัศนคติ ของตัวบุคคลเอง และอาจจะมีสิ่งกระตุ้นทางการเมืองเข้ามาเป็นสิ่งที่สร้างแรงจูงใจในการตัดสินใจ นอกจากนี้ทรัพยากรและทักษะของแต่ละคนเมื่ออยู่รวมทั้งบุคลิกภาพของแต่ละปัจเจกก็มีผลต่อการตัดสินใจ มีหรือไม่มีส่วนร่วมทางการเมืองเช่นกัน ท้ายที่สุดเมื่อบุคคลตัดสินใจที่จะมีหรือไม่มีส่วนร่วมทางการเมืองแล้วผลลัพธ์จากการตัดสินใจดังกล่าวจะเป็นข้อมูลย้อนกลับไปเป็นประสบการณ์ต่อการกลั่นกรองเชิงการรับรู้ของบุคคลนั้นเอง

สมบัติ ชำรงธัญวงศ์ (2542: 335) ได้สรุปรวมบทบาทของปัจเจกชนต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองจากผลการวิจัยของนักวิชาการต่าง ๆ จำนวนมาก ซึ่งชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่มีผลเชิงบวกต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลในฐานะปัจเจกได้ดังนี้

1. ปัจจัยความสนใจหรือความผูกพันกับการเลือกตั้งหรือการเมืองมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

2. ปัจจัยการประกาศตัวสังกัดพรรคการเมือง โดยผู้ที่ประกาศตัวว่าสังกัดพรรคการเมืองจะมีความสนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงกว่าผู้ที่มิได้ประกาศตัว
3. ปัจจัยอายุ คือ ผู้ที่มีอายุมากหรือผู้อาวุโสมีแนวโน้มจะเขาสังกัดพรรคการเมืองมากกว่าผู้มีอายุน้อยหรือคนหนุ่มสาว
4. ปัจจัยความนิยมตัวบุคคลในการแข่งขันทางการเมือง ถ้าบุคคลใดมีความนิยมตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่งในการแข่งขันทางการเมืองย่อมต้องการที่จะให้ผู้ที่ตนพอใจได้รับเลือกตั้ง ดังนั้นจึงมีความแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าบุคคลที่มีได้นิยมในตัวบุคคลใดเป็นพิเศษ
5. ปัจจัยฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม และการศึกษา มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อระดับความผูกพันทางการเมือง
6. ปัจจัยเพศ โดยเพศชายจะมีจิตใจเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ทางการเมืองมากกว่าเพศหญิงซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (socialization) ที่ทำให้เพศชายเป็นเพศที่เป็นผู้นำในทุก ๆ ด้าน ส่วนเพศหญิงถูกอบรมขัดเกลาให้เป็นผู้ตาม

2.1.4 รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ในปัจจุบัน เป็นที่ยอมรับกันว่ารูปแบบการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมีอยู่มากมายและแตกต่างกันไปในแต่ละระบบการเมือง ตัวอย่าง เช่น กรอบแนวคิดว่าด้วยลำดับชั้นของการเกี่ยวพันทางการเมือง (The Hierarchy of Political Involvement) ที่เสนอโดย Milbrath มีฐานคติที่สำคัญอยู่สองประการ (Milbrath, 1965 อ้างถึงใน สมบัติ ช่างธัญวงศ์, 2542: 326) คือ (1) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการกระทำทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่งมีแนวโน้มที่เกี่ยวข้องกับการกระทำทางการเมืองอื่น ๆ ด้วย และ (2) ความเกี่ยวพันทางการเมืองมีลักษณะเป็นลำดับชั้น นั่นคือ บุคคลที่อยู่ในลำดับชั้นของการเกี่ยวพันทางการเมืองเดียวกันมีแนวโน้มที่จะมีกิจกรรมทางการเมืองเหมือนกัน ผู้ที่มีลำดับชั้นของการเกี่ยวพันทางการเมืองในลำดับสูงจะครอบคลุมกิจกรรมทางการเมืองในลำดับที่ต่ำกว่าด้วย กรอบแนวคิดของ Milbrath แสดงเป็นภาพได้ดังภาพที่ 1

2.2 สถานภาพการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี

การที่สตรีเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมีคุณูปการต่อระบบการเมืองและสังคมโดยส่วนรวม (มุลินธิ พรีดิค เอเบรท์และคณะอนุกรรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเมืองและการบริหาร, 2547; วิระดา สมสวัสดิ์, 2546) ในแง่ของการเพิ่มประสิทธิภาพทางการเมืองที่จะได้จากมุมมอง ความรู้ ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ที่แตกต่างของสตรี; การทำให้รูปแบบการพัฒนาที่มีความหลากหลายเนื่องจากสตรีจะสะท้อนความต้องการที่แตกต่างของเพศหญิงที่ควรจะต้องมีการให้ความสนใจเป็นพิเศษ; และการทำให้ระบอบประชาธิปไตยเข้มแข็งขึ้นเพราะการเข้าร่วมมีส่วนร่วมตัดสินใจทางการเมืองของสตรีเป็นการทำให้คนทุกกลุ่มในสังคมได้มีส่วนในการปกครอง นอกจากนี้ ในแง่ของกฎหมายการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นหลักประกันว่าจะมีการวางนโยบายและออกกฎหมายรวมทั้งบังคับใช้กฎหมายที่คุ้มครองและส่งเสริมสิทธิมนุษยชนสตรี

แม้ในอดีตที่ผ่านมสถานภาพการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีจะอยู่ในระดับต่ำ เพราะความเชื่อและค่านิยมของสังคมต่อความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายและเพศหญิงยังคงยึดถือให้เพศชายเป็นใหญ่ อย่างไรก็ตาม เมื่อปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายก็วิวัฒนาการตามไปด้วย ตัวอย่างเช่นการที่สตรีมีโอกาสดำเนินการด้านการศึกษาและเข้ามาเป็นกำลังแรงงานในตลาดแรงงานเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้บทบาทดั้งเดิมของหญิงและชายค่อยคลายความชัดเจนลง อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่น่าสนใจคือแม้ว่าบทบาทของหญิงจะเปลี่ยนแปลงไปแต่ทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมของสังคมที่มีต่อหญิงนั้นมิได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างเท่าเทียมกัน การหล่อมลั่กกันของบทบาทและทัศนคตินั้นนำมาซึ่งการไม่ยอมรับและการต่อต้านการมีส่วนร่วมของหญิงในสังคมต่าง ๆ ทั้งที่เปิดเผยและไม่เปิดเผย

2.2.1 การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในประเทศไทย

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบอบประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. 2475 ความคิดเชิงประชาธิปไตยและเสรีนิยมได้นำไปสู่การปรับเปลี่ยนบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงมากขึ้น ในรัฐธรรมนูญฉบับแรกก็ได้กำหนดให้คนไทยทั้งชายและหญิงมีสิทธิในการลงสมัครรับเลือกตั้งและลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง จากการศึกษาของ โคทม อารียา และคณะ (2540) พบว่าสตรีไทยมีการรวมกลุ่มเพื่อเรียกร้องสิทธิทางการเมืองเรื่อยมาตั้งแต่ก่อน ปี พ.ศ. 2475 โดยเน้นการเรียกร้องสิทธิในทางการเมืองที่เท่าเทียมกัน

ของหญิงและชาย แม้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวแนวคิดเรื่องนี่ยังคงเป็นแนวคิดใหม่โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชีย รูปธรรม ประการหนึ่งคือการที่บัพเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญฉบับปี 2517 ที่ระบุให้แก้ไขกฎหมายอื่น ๆ ที่ขัดต่อความเท่าเทียมกันของชายและหญิงในทางการเมือง และการบริหารราชการ นอกจากนี้ การเรียกร้องสิทธิสตรีอีกประการที่ถือได้ว่ามีนัยสำคัญอย่างมากต่อบทบาทและสถานะของสตรี นั่นคือ การเรียกร้องสิทธิทางการศึกษาโดยให้สตรีมีโอกาสเลือกเรียนวิชาสามัญเช่นเดียวกับชาย ผลที่ตามมาคือการที่สตรีมีความรู้ด้านวิชาชีพสามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานเพื่อทำงานได้อย่างเท่าเทียมกับบุรุษ

อย่างไรก็ตามสัดส่วนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้หญิงในประเทศไทยยังล้าหลังกว่าประเทศอื่น ๆ โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว (ถวิลวดี บุรีกุล, 2544) จากรายงานการพัฒนาคน ปี 2539 ของ UNDP ระบุว่า โดยภาพรวมประเทศที่กำลังพัฒนาจะมีผู้หญิงได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคิดเป็นค่าเฉลี่ยได้ร้อยละ 10.8 ในขณะที่ปัจจุบันประเทศไทยมีผู้หญิงที่ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย (โครงการสตรีศึกษา, 2541: 186-187, อ้างถึงใน ถวิลวดี บุรีกุล, 2544)

ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาผู้หญิงไทยแสดงให้เห็นว่าสถานภาพของผู้หญิงในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง นับว่ามีความก้าวหน้ากว่าในอดีต และเป็นที่น่าสังเกตว่าปัจจุบันการรวมตัวทางการเมืองของกลุ่มผู้หญิงเริ่มมีความหลากหลาย จากในอดีตที่จำกัดวงอยู่เฉพาะผู้หญิงระดับสูงและผู้หญิงที่มีการศึกษา มาสู่การรวมกลุ่มของผู้หญิงในทุก ๆ ระดับ ซึ่งรวมถึงผู้หญิงกลุ่มอาชีพต่าง ๆ โดยเฉพาะการที่กลุ่มผู้หญิงได้มีโอกาสเขาดำรงตำแหน่งผู้นำระดับชุมชนท้องถิ่น ทั้งในรูปของผู้สมัครเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกสภาท้องถิ่น เช่น กรรมการสภาตำบล และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น (โครงการสตรีศึกษา, 2541: 187, อ้างถึงใน ถวิลวดี บุรีกุล, 2544)

2.2.2 การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีไทยในระดับประเทศ

สิ่งชี้วัดระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีของไทยในระดับประเทศอาจจะพิจารณาได้จาก จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวนสตรีในคณะรัฐมนตรี จำนวนสมาชิกวุฒิสภาและจำนวนผู้มาเลือกตั้ง พบว่า ผู้หญิงมีตำแหน่งทางการเมืองและการบริหารเพียงไม่ถึงร้อยละ 20 สำหรับตำแหน่งด้านการบริหารราชการ ผู้หญิงดำรงตำแหน่งข้าราชการระดับ 9 สูงที่สุด

คือร้อยละ 24.4 ในปีงบประมาณพ.ศ.2547 (สำนักงานข้าราชการพลเรือน, 2547) และผู้หญิงดำรงตำแหน่งข้าราชการระดับ 11 น้อยที่สุดร้อยละ 9.7 สำหรับตำแหน่งทางการเมืองผู้หญิงเขาดำรงตำแหน่งเป็น ส.ส.แบบแบ่งเขตสูงที่สุดร้อยละ 11.8 ในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2548 แต่กระนั้น มีผู้หญิงเพียง 2 คนหรือร้อยละ 5.7 เท่านั้นที่ได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในคณะรัฐมนตรีปี พ.ศ. 2548 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526-2548 มีการเลือกตั้ง 9 ครั้ง ผู้หญิงได้รับเลือกตั้งเฉลี่ยร้อยละ 9.62 ของผู้หญิงที่ลงสมัคร ยกเว้นปี พ.ศ. 2526, ปี พ.ศ. 2548 ผู้หญิงได้รับเลือกตั้งร้อยละ 24.07 และ 25.82 ของผู้หญิงที่ลงสมัครแบบแบ่งเขต ในอีกแง่หนึ่ง สตรีไม่เคยได้รับการเลือกตั้งถึงร้อยละ 10 เลยจนกระทั่งปี พ.ศ. 2548 (สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา, <http://www.gdrif.org>) อย่างไรก็ตามแนวโน้มการได้รับการเลือกตั้งของสตรีเป็นไปในด้านบวก กล่าวคือมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นในการเลือกตั้งแต่ละครั้งที่ผ่านมา

2.3.4 อุปสรรคในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้หญิง

มีนักวิชาการ และนักปฏิบัติ เชื่อว่าผู้หญิงมีอุปสรรคในการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากมาย เช่น Kate (1971) (อ้างถึงใน กมลา ชันธปราบ, 2535: 16) อธิบายว่าอุปสรรคในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีได้แก่ 1. ปัจจัยด้านารกล่อมเกลางานสังคม 2. ปัจจัยด้านกายภาพ 3. ปัจจัยด้านโครงสร้างสังคม 4. ปัจจัยด้านการจัดลำดับชนชั้นทางสังคม 5. ปัจจัยด้านครอบครัวและความรับผิดชอบในฐานะแม่บ้านและมารดา 6. ปัจจัยด้านกฎหมายและข้อบังคับทางสังคม 7. ปัจจัยด้านความเชื่อทางศาสนาและแนวคิดทางมนุษยวิทยา และ 8. ปัจจัยด้านค่านิยมและความเชื่อด้านจิตวิทยา

เมทินี พงษ์เวช (2541: 16) ระบุถึงสาเหตุที่ทำให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วม และความก้าวหน้าของผู้หญิงในทางการเมือง อาจสรุปได้ 2 ปัจจัยคือ

1. **ปัจจัยภายนอก** ซึ่งรวมถึงวัฒนธรรมทางการเมืองที่พรรคการเมืองปิดกั้นโอกาสของผู้หญิงจึงทำให้ผู้หญิงไม่อยากเข้าร่วมพรรคการเมือง นอกจากนี้ส่วนต่าง ๆ ของสังคมไม่ให้โอกาสผู้หญิงและไม่ได้ให้การสนับสนุนผู้หญิงเท่าที่ควร รวมทั้งทัศนคติและพันธนาการทางความคิดที่กีดกันผู้หญิงหรือที่ไม่มั่นใจในผู้หญิง
2. **ปัจจัยภายใน** ซึ่งเชื่อมโยงกับตัวผู้หญิงเอง คือ ผู้หญิงขาดความมั่นใจ ขาดความรู้ทางการเมือง ขาดเป้าหมาย ขาดข่าวสาร รวมทั้งการยอมรับสภาพไม่เห็นคุณค่าของตัวเอง

ซึ่งหลาย ๆ ส่วนเหล่านี้ เนื่องจากประเพณีวัฒนธรรมที่หล่อหลอมมาให้ผู้หญิงเป็นผู้ตาม และมีบทบาทหลักในฐานะมารดาและภรรยา

นอกจากนี้ ในทัศนะของ วีระดา สมสวัสดิ์ (2546) ผู้หญิงเผชิญกับอุปสรรคเชิงวัฒนธรรมและโครงสร้างทางสังคมหลายประการที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น 1. เจตคติและการเลือกปฏิบัติ 2. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายที่ไม่เท่าเทียมกันในครอบครัว 3. การกำหนดให้ผู้ชายเป็น “หัวหน้าครอบครัว” ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง 4. ความรับผิดชอบในบ้านและในการดูแลลูก 5. การขาดประสบการณ์ในการการสาธารณะ 6. การขาดแบบอย่างและการสนับสนุนของผู้หญิงที่อยู่ในอำนาจ 7. ความกลัวความรุนแรง การคุกคาม การวิพากษ์วิจารณ์และการถูกข่มขู่จากสามี 8. การไม่เห็นคุณค่าของตนเอง 9. วัฒนธรรมของการเผชิญหน้าทางการเมืองที่สร้าง “ผู้ชาย” และ “ผู้หญิง” 10. การเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง 11. ค่าใช้จ่ายในการลงสมัครรับเลือกตั้งและการอยู่ในตำแหน่งมีสูง และ 12. การขาดการศึกษา

2.5 กรอบการวิเคราะห์ (Framework for Analysis)

กรอบการวิเคราะห์สำหรับงานวิจัยนี้ (ดูรูปที่ 1) เป็นกรอบแนวคิดสำหรับการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมโดยตรงในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี สร้างขึ้นโดยใช้ความรู้จากการทบทวนวรรณกรรมที่ได้นำเสนอไปแล้วเป็นฐานคิด กรอบการวิเคราะห์นี้ถือเป็นเพียงข้ออธิบายสมมติ (hypothetical explanation) ที่จะใช้ในการอธิบายสถานการณ์การมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรีในแต่ละกรณีศึกษา อย่างไรก็ตาม กรอบการวิเคราะห์นี้สามารถปรับเปลี่ยนได้อย่างเต็มที่เมื่อผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่จริงแล้วพบว่าข้อมูลที่ได้ไม่สอดคล้องกับกรอบการวิเคราะห์นี้ ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นมิได้ใช้กรอบการวิเคราะห์เป็นข้อจำกัดแต่ใช้เป็นแนวทาง (guideline) ในการแสวงหาคำตอบของการวิจัยเท่านั้น (สุภางค์ จันทวานิช, 2546) นอกจากนี้ การวิจัยครั้งนี้มิได้มุ่งหวังที่จะสร้างทฤษฎีหลัก (grand theory) หากแต่เป็นการสร้างทฤษฎีแบบติดดิน (grounded theory) ที่เน้นการสร้างข้อสรุปจากความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในแต่ละกรณีศึกษา ดังนั้น ข้อมูลที่เก็บได้จริงในพื้นที่ถือว่ามีความสำคัญมากที่สุด

ความสัมพันธ์เชิงตรรกะ (logical relationship) ขององค์ประกอบต่างๆ ในกรอบการวิเคราะห์นี้อยู่บนฐานของแนวทางระบบ (system approach) โดยมองว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีเป็นระบบที่มีองค์ประกอบย่อยและดำเนินการอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมชุดหนึ่ง

สำหรับการออกแบบการวิเคราะห์ที่ปัจจัยนำเข้า (input) ถูกดัดแปลงให้เป็นปัจจัยและปัญหาที่มีผลกระทบต่อกระบวนการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรี นอกจากนี้ผลลัพธ์จากกระบวนการมีส่วนร่วมก็จะแปรสภาพย้อนกลับไปเป็นปัจจัยส่งเสริมและ/หรือปัญหาสำหรับกระบวนการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรีต่อไป เมื่อมองในภาพกว้าง ระบบการมีส่วนร่วมนี้ยังได้รับผลกระทบและส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่มันดำรงอยู่อีกด้วย ในรายละเอียดการวิเคราะห์ที่ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้

1 ปัจจัยระดับปัจเจกที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีเป็นองค์ประกอบเฉพาะตัวของสตรีเองที่น่าจะช่วยเหลือให้ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีเพิ่มขึ้น (ส่งผลเชิงบวกต่อการมีส่วนร่วม) ปัจจัยเหล่านี้เป็นปัจจัยเชิงสมมติ (hypothetical factor) ที่ได้ตั้งเคราะห์มาจากวรรณกรรมที่ได้ทบทวนไปแล้ว โดยสามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกปัจจัยย่อยที่สำคัญ ๆ มาเป็นตัวอย่างประกอบด้วย ได้แก่ (แน่นอนว่าปัจจัยที่ผู้มีส่วนร่วมโดยตรงในการปกครองท้องถิ่นของสตรีเห็นว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรีอาจมีมากกว่าปัจจัยที่น่าเสนอนี้ก็เป็นได้ การออกแบบการวิเคราะห์ที่ย่อมมีการปรับเปลี่ยนไปตามข้อมูลเชิงลึกที่เก็บได้จริงในพื้นที่)

1.1) ปัจจัยส่วนบุคคล คือ ปัจจัยที่เป็นคุณลักษณะเฉพาะตัวของสตรี ได้แก่ อายุ การศึกษา รายได้ และอาชีพ

1.2) ปัจจัยด้านการเมือง ได้แก่

- 1) ความรู้ด้านการเมืองของสตรี หมายถึง ความสามารถของสตรีในการทำความเข้าใจ และอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น
- 2) ความสำนึกในหน้าที่ทางการเมืองของสตรี หมายถึง การตระหนักและแสดงออกด้านการเมืองตามสิทธิที่ตนมีอยู่
- 3) การรับข่าวสารทางการเมืองของสตรี หมายถึง ระดับการติดตามข่าวสารทางการเมืองของสตรี

1.3) ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่

- 1) การที่สตรีเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ได้แก่ การที่สตรีเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมในกลุ่มสหกรณ์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มผลิตสินค้าชุมชนต่าง ๆ

- 2) ความรู้สึกเป็นชุมชนของสตรี คือ การที่สตรีมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความต้องการที่จะทำในสิ่งที่มีประโยชน์ต่อชุมชนของตนเอง
- 3) การรับรู้บทบาทที่สังคมคาดหวังของสตรี หมายถึง การตระหนัก ถึงสิ่งที่สตรีควรจะต้องแสดงออกภายใต้บรรทัดฐานของสังคม
- 4) การสนับสนุนของครอบครัว ได้แก่ การที่ครอบครัวของสตรีให้ความร่วมมือ และความช่วยเหลือทั้งทางกายภาพและทางจิตใจแก่สตรีในการที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง

2 ปัญหาระดับปัจเจกที่กระทบต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี

ตรงกันข้ามกับปัจจัยที่ผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ปัญหาเฉพาะตัวสตรีที่กระทบต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีเป็นองค์ประกอบที่ขัดขวาง เบียดบัง ลดทอนการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ทำให้ระดับการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีลดลง (ส่งผลเชิงลบต่อการมีส่วนร่วม) ปัญหาเหล่านี้จำแนกออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่

- 1.1) ปัญหาส่วนบุคคล
- 1.2) ปัญหาด้านการเมือง
- 1.3) ปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม

สำหรับองค์ประกอบของกรอบแนวคิดการวิจัยส่วนนี้ ผู้วิจัยกำหนดให้มีลักษณะเป็นกรอบ กว้าง ๆ ทั้งนี้เพราะต้องการที่จะรวบรวมปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ๆ ในแต่ละกรณีศึกษา

3 กระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมือง

องค์ประกอบส่วนนี้ได้ทำการประยุกต์จากตัวแบบระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ Milbrath (1965, อ้างถึงใน สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, 2542) ซึ่งในที่นี้จะเน้นที่การมีส่วนร่วมในระดับสูง นั่นคือ

- การมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยการเสนอตัวเข้าเป็นคู่แข่งขั้นทางการเมืองหรือการลงสมัครรับเลือกตั้ง
- การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับสูงสุดหรือการเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ผู้วิจัยได้ปรับให้การมีส่วนร่วมทั้งสองระดับนี้มีลักษณะเป็นกระบวนการ (process) กล่าวคือ การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการลงสมัครรับเลือกตั้งถือเป็นปัจจัยนำเข้าของ

กระบวนการเลือกตั้ง เมื่อมีการเลือกตั้งแล้วและได้รับเลือกตั้งก็นับเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยการเข้าไปดำรงตำแหน่งทางการเมืองนั่นเอง โดยการทำให้การมีส่วนร่วมมีลักษณะเป็นกระบวนการนี้จะช่วยลดแนวโน้มการมองการมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะคงตัว (static) ซึ่งมักจะทำให้เกิดความเข้าใจที่คับแคบในเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งนี้ ทั้งองค์ประกอบปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมและองค์ประกอบปัญหาที่ลดทอนการมีส่วนร่วมที่ได้กล่าวถึงก่อนหน้าี้จะมีผลต่อทั้งการมีส่วนร่วมด้วยการลงสมัครรับเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมด้วยการดำรงตำแหน่งทางการเมือง

4 สภาพแวดล้อมหรือปัจจัยภายนอกของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี

หมายถึง ปัจจัยภายนอกที่อยู่ล้อมรอบตัวสตรีโดยอยู่นอกเหนือการควบคุมของสตรี ปัจจัยเหล่านี้นอกจากจะส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมของสตรีแล้วยังได้รับผลกระทบจากการมีส่วนร่วมของสตรีด้วยเช่นกัน

บรรยากาศทางการเมือง หมายถึง ความรู้สึกและการแสดงออกทั่วไปของตัวแสดงทางการเมือง เช่น นักการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ และประชาชน เป็นต้น

โครงสร้างเชิงสถาบันขององค์กรทางการเมือง หมายถึง โครงสร้างของกฎระเบียบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่สร้างขึ้นโดยองค์กรทางการเมือง

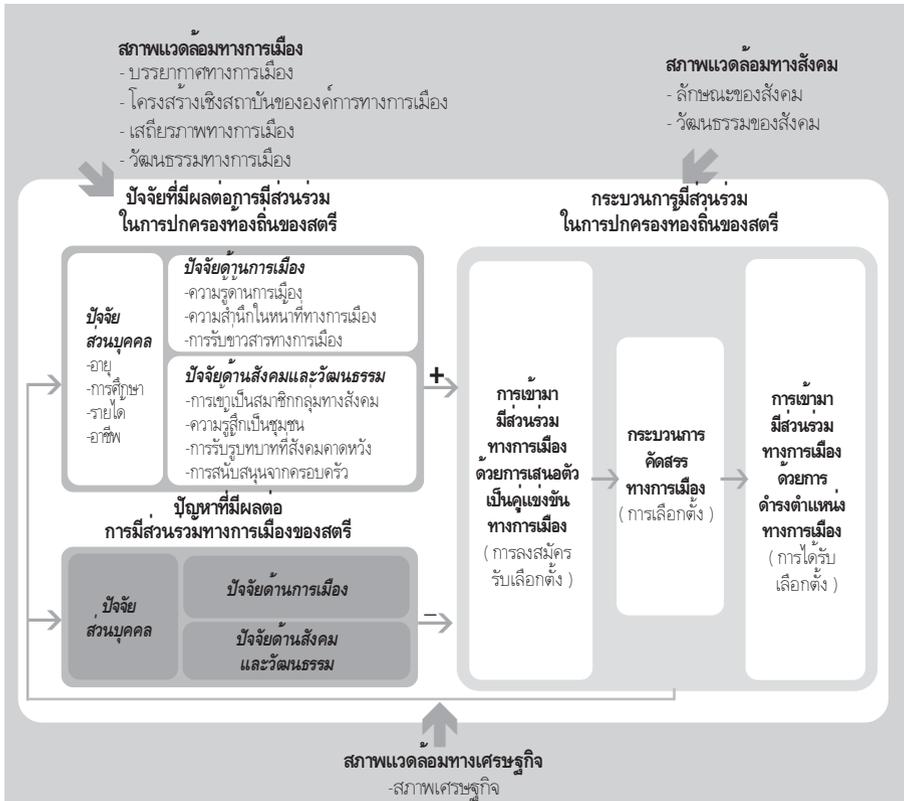
เสถียรภาพทางการเมือง หมายถึง แนวโน้มที่ฝ่ายบริหารจะสามารถทำงานได้ตลอดวาระการทำงานและความถี่ของการเปลี่ยนแปลงผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่งในฝ่ายบริหาร

วัฒนธรรมทางการเมือง ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อทางการเมืองของบุคคลที่มีต่อการเมืองที่ได้รับการปลูกฝัง อบรม และถ่ายทอดสืบต่อกันมาในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งมีผลสะท้อนต่อแบบแผนพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อระบบการเมืองและองค์ประกอบต่าง ๆ ทางการเมือง

สภาพเศรษฐกิจ หมายถึง สภาวะโดยทั่วไปของการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการของประเทศ

ลักษณะของสังคม หมายถึง สภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปของคนในชุมชน

วัฒนธรรมของสังคม หมายถึง แบบแผนของการกระทำหรือแบบอย่างการดำเนินชีวิตที่กลุ่มสร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตร่วมกันได้อย่างผสมผสานและถาวร โดยมีการถ่ายทอดจากกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มได้

ภาพที่ 1 กรอบการวิเคราะห์ข้อคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมโดยตรงในการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรี

3. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยออกแบบให้เป็นการวิจัยแบบกรณีศึกษา (case study) โดยใช้หน่วยการวิเคราะห์ (unit of analysis) ในระดับปัจเจก (individual) นั่นคือ ผู้มีส่วนรวมโดยตรงต่อการมีส่วนร่วมทางการปกครองท้องถิ่นของสตรี

3.1 ขอบเขตการศึกษาและกลุ่มเป้าหมาย

ในการวิจัยนี้ ขอบเขตของกรณีศึกษาคือเขตพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยเลือกจังหวัดจาก 4 ภาค ภาคละ 1 จังหวัด แต่ละจังหวัดจะเก็บรวบรวมข้อมูล 5 องค์การบริหารส่วนตำบล รวม 20 องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นกรณีศึกษาดังนี้คือจังหวัดลำพูน (ภาคเหนือ) จังหวัดนครราชสีมา (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) จังหวัดนนทบุรี (ภาคกลาง) และจังหวัดสงขลา (ภาคใต้) อนึ่งเกณฑ์ในการเลือกจังหวัดที่จะเข้าไปศึกษานั้น ผู้วิจัยเลือกใช้ความหลากหลายของการศึกษาเป็นเกณฑ์ เนื่องด้วยการวิจัยนี้ใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้นจังหวัดที่เลือกมาในแต่ละภาค ผู้วิจัยมีใฝ่ฝันหวังให้มีความเป็นตัวแทนของทุกจังหวัดที่เหลือของแต่ละภาคแต่อย่างใด หากแต่ผู้เน้นให้การศึกษาวิจัยในภาพรวมมีความหลากหลาย ไ้ครอบคลุมลักษณะของสังคมในหลาย ๆ ลักษณะ เพื่อให้สามารถฉายภาพของสถานการณ์การมีส่วนร่วมของสตรีตามความคิดเห็นของผู้มีส่วนรวมโดยตรงได้อย่างกว้างขวางมากขึ้นนั่นเอง

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยคือ ผู้มีส่วนรวมโดยตรงต่อการมีส่วนร่วมทางการปกครองท้องถิ่นของสตรี โดยจะสัมภาษณ์ผู้มีส่วนรวมโดยตรงเหล่านั้นในองค์การบริหารส่วนตำบลที่กล่าวไปแล้วข้างต้นแต่ละเขตพื้นที่ไม่น้อยกว่า 10 คน รวมผู้ที่ถูกสัมภาษณ์ไม่น้อยกว่า 200 คน สำหรับผู้มีส่วนรวมโดยตรงต่อการมีส่วนร่วมทางการปกครองท้องถิ่นของสตรี ได้แก่

1. กลุ่มผู้บริหารและสมาชิกขององค์การบริหารส่วนตำบล
2. ผู้นำสตรี หรือผู้นำองค์กรสตรีในชุมชน
3. ผู้นำชุมชน
4. ประชาชนในพื้นที่ที่เป็นตัวแทนของกลุ่มชุมชนต่าง ๆ เช่น ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร และกลุ่มวิชาชีพต่าง ๆ เป็นต้น
5. กลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured) โดยผู้วิจัยมุ่งเน้นให้ไดมาซึ่งความถูกต้องแม่นยำของข้อมูลที่มาจากมุมมอง หรือทัศนะของผู้ให้ข้อมูลเป็นหลัก เทคนิคที่ใช้ในการสัมภาษณ์คือเทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview)

นอกจากนี้ งานวิจัยนี้ยังใช้วิธีการสัมมนาสาธารณะ (public workshop) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วย โดยวิธีการนี้เป็นการสื่อสารและนำเสนอผลการศึกษาเพื่อให้นักวิชาการพิจารณาและประมวลความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากสาธารณะโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ นักการเมือง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย

4. ผลการศึกษา

กรณีศึกษาจังหวัดลำพูน

1) จากการศึกษาขอความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมโดยตรงในเขตพื้นที่ อบต. 5 แห่งของจังหวัดลำพูน พบว่าปัจจัยส่วนบุคคลที่สำคัญได้แก่ ความกล้าแสดงออก ปัจจัยด้านการเมืองได้แก่ ความรู้ด้านการเมือง ความสำนึกในหน้าที่ทางการเมือง การรับรู้ข่าวสารหรือแนวทางการพัฒนาของ อบต. และการประชาสัมพันธ์ตัวเอง ปัจจัยด้านสังคมได้แก่ (1) การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม (2) ความรู้สึกอยากพัฒนาท้องถิ่นของตัวเอง (3) ความพร้อมที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวม (4) การรับรู้ว่าคนในชุมชนให้ออกัสและยอมรับผู้หญิงมากขึ้น และ (5) การสนับสนุนจากครอบครัว

2) ในทางกลับกัน ผู้มีส่วนร่วมโดยตรงฯ เหล่านี้ก็เห็นวาทสิ่งที่เป็นอุปสรรคขัดขวางการมีส่วนร่วมฯ ของสตรีประกอบด้วย (1) การมีการศึกษาไม่สูง (2) การกีดกันจากกลุ่มการเมืองที่มีอยู่ (3) นักการเมืองในท้องถิ่นไม่สนับสนุน (4) ความเชื่อเดิมที่กีดกันสตรี (5) ความยินยอมจากพ่อแม่สามี (6) ชาวบ้านไม่ต้องการเลือกคนใหม่เพราะคนเดิมรุ่นานดีอยู่แล้ว

3) ในส่วนของประเด็นที่ยังมีปัญหา (dilemma) ที่พบได้แก่

(1) ประเด็นความเหมือนและความแตกต่างของคำว่า “ความรู้” “การศึกษา” และ “ความสามารถ”

(2) ประเด็นความเชื่อ พบว่า ความเชื่อด้านบวกต่อความสามารถของผู้หญิงนั้นน้อยกว่าความเชื่อด้านลบมาก แมแต่ตัวสตรีเองก็ยังมีเชื่อด้านลบต่อตัวเองด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ความเชื่อด้านลบทั้งหลายนี้แนวโน้มจะลดลง

(3) ประเด็นความคาดหวังที่ผิดพลาดของชาวบ้านต่อหน้าที่ของสมาชิก อบต. โดยไม่เพียงคาดหวังการทำงานเกี่ยวกับหน้าที่โดยตรงของสมาชิก อบต. เท่านั้น แต่ยังคาดหวังให้สมาชิก อบต. ต้องทำงานด้านสังคมทั่ว ๆ ไปด้วย

(4) การกำหนดสัดส่วนหญิงชายในการปกครองท้องถิ่น นับเป็นการเปิดโอกาสให้กับผู้หญิงได้มาก แต่ถูกโต้แย้งว่าไม่เป็นธรรม

(5) การเข้าสังคมของสตรีมีข้อจำกัด ส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นได้ชัดคือการไม่สามารถไปรวมกิจกรรมทางสังคมที่จัดขึ้นในเวลาติดกันได้

กรณีศึกษาจังหวัดนนทบุรี

4) งานวิจัยพบว่า ปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เป็นปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ การมีภาวะผู้นำสูง การมีความรู้ความสามารถ และการมีความพร้อมทางเศรษฐกิจ ส่วนปัจจัยด้านการเมืองนั้น การได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายการเมืองระดับชาติ และการได้รับข่าวสารทางการเมืองมากพบว่าเป็นสองปัจจัยที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุด สำหรับปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้น ได้แก่การมีใจรักในการทำงานเพื่อท้องถิ่น การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ความรู้สึกอยากพัฒนาท้องถิ่นของตัวเอง และการสนับสนุนจากครอบครัว

5) ส่วนอุปสรรคที่ขัดขวางการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรีประกอบด้วย อุปสรรคส่วนบุคคล ได้แก่ การไม่มีเวลาเพราะต้องดูแลครอบครัว อุปสรรคด้านการเมืองได้แก่ การรับรู้ถึงความรุนแรงในเมือง และการไม่มีพรรคการเมืองสนับสนุน สุดท้ายคือความเชื่อเดิมที่กีดกันสตรีอันเป็นอุปสรรคด้านสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุด

6) ในส่วนของประเด็นที่ยังมีปัญหา (dilemma) ที่พบได้แก่

(1) ประเด็นความรุนแรงในการเมือง ซึ่งความรุนแรงเหล่านี้ทำให้สตรีเกิดความหวาดกลัวจนไม่กล้าเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง อย่างไรก็ตาม ความรุนแรงก็เป็นเสมือนการกระตุ้นให้สตรีเข้าจับกลุ่มรวมมือกันแน่นเข่า และยิ่งอาจจะเปิดโอกาสสำหรับสตรีที่ทำให้ได้เข้ามาทำงานใน อบต. เพราะประชาชนจะเลือกตั้งเข้ามา มากขึ้นเพื่อให้ผู้หญิงเข้าไปช่วยลดบรรยากาศของความรุนแรงให้น้อยลง

(2) ประเด็นการมีกลุ่มการเมืองระดับชาติสนับสนุน จะทำให้สตรีมีโอกาสเข้าสู่การเมืองท้องถิ่นได้มากขึ้นโดยใช้ทรัพยากรและเครือข่ายการเมืองที่กลุ่มการเมืองระดับชาติมีอยู่

อย่างไรก็ตาม การสังกัดกลุ่มการเมืองเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาสำหรับสตรีเพราะจะเป็นการทำลายอุดมการณ์ในการทำงานการเมืองท้องถิ่นของสตรีเอง

(3) ประเด็นภาวะผู้นำของสตรี การมีภาวะผู้นำสูงทำให้สตรีเหล่านั้นมีความคิดริเริ่มที่จะพัฒนาเปลี่ยนแปลงท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังมีความไม่มั่นใจว่าหากมีประเด็นปัญหาใหญ่ ๆ เข้ามากระทบสตรีจะสามารถจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพอยู่หรือไม่

(4) ประเด็นการมีโอกาสได้รับข่าวสารทางการเมืองมาก จะช่วยกระตุ้นให้สตรีเกิดความสนใจในการดำเนินการทางการเมืองการปกครองในท้องถิ่น ส่วนข่าวสารเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรงในการเมืองจะทำให้สตรีรู้สึกไม่ชอบการเมืองและหวาดกลัวที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม

กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา

7) ในเขตพื้นที่ อบต. ในจังหวัดนครราชสีมาปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีที่มีความสำคัญอย่างโดดเด่นได้แก่ ปัจจัยด้านการเมือง ซึ่งได้แก่ การได้รับการสนับสนุนจาก “ผู้ใหญ่” ในท้องถิ่น การได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายที่เป็นนักการเมือง และการมีความรู้ความเข้าใจในกลยุทธ์ทางการเมือง ในส่วนของปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมที่เป็นปัจจัยส่วนบุคคลที่ผู้มีส่วนร่วมโดยตรงต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีมีความคิดเห็นว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญได้แก่ การเรียนสูง การมีรายได้ที่เพียงพอ ซึ่งนับว่าเป็นปัจจัยส่วนบุคคลที่เป็นพื้นฐานของสตรีที่จะทำให้สตรีกล้าตัดสินใจที่จะเข้าสู่การเมือง ส่วนปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ความรู้สึกอยากพัฒนาท้องถิ่นของตัวเอง ความพร้อมที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวม และการสนับสนุนจากครอบครัว

8) สำหรับอุปสรรคส่วนบุคคลที่ขัดขวางการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรีที่พบในเขตพื้นที่ อบต. ในจังหวัดนครราชสีมาที่สำคัญได้แก่ การที่สตรีไม่มีเวลาที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเพราะต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ส่วนอุปสรรคด้านการเมืองได้แก่ การไม่มีพรรคการเมืองสนับสนุน และสุดท้ายอุปสรรคด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ ความเชื่อเดิมที่กีดกันสตรีออกจากการเมือง ซึ่งรวมทั้งความเชื่อพื้นฐานว่าสตรีเป็นช่างเท้าหลังต้องอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน และยังรวมถึงความเชื่อที่ว่าสตรีไม่เหมาะกับการเมืองอีกด้วย

9) ในส่วนของประเด็นที่ยังมีปัญหาคือ (dilemma) ที่พบได้แก่

(1) ประเด็นการสนับสนุนจาก “ผู้ใหญ่” ในท้องถิ่น ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ทำให้ทราบว่าสตรีที่เข้ามาเป็นสมาชิกอบต.ส่วนมากจะอยู่พึ่งพิงการสนับสนุนจาก “ผู้ใหญ่” ในท้องถิ่น ซึ่งเท่ากับเป็นการยอมอยู่ภายใต้โอวาท เมื่อถูกสั่งให้ปฏิบัติในแนวทางใดก็ยอมต้องทำให้เป็นไปในแนวทางนั้น

(2) ประเด็นระบบเครือญาตินิยมในการเมืองท้องถิ่น โดยญาติที่เป็นนักการเมือง สามารถที่จะแนะนำช่องทางและวิธีการรวมทั้งให้การสนับสนุนที่จะทำให้สตรีได้รับเลือกตั้งได้ แต่ในขณะเดียวกัน สตรีอาจถูกมองได้ว่ามิได้มีความสามารถในการทำงานอย่างแท้จริง

(3) ประเด็นความรู้ความเข้าใจในกลยุทธ์ทางการเมือง สตรีส่วนใหญ่ที่ตั้งใจเข้ามามีส่วนร่วมในการเมืองท้องถิ่นไม่มีความรู้และไม่มีความคิดที่จะใช้แผนการทางการเมืองในการแสวงหาคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง แม้จะทำให้โอกาสได้รับเลือกน้อยลงแต่ก็ทำให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจว่าได้หาเสียงอย่างถูกต้องโปร่งใส

กรณีศึกษาจังหวัดสงขลา

10) สำหรับกรณีจังหวัดสงขลา ปัจจัยส่วนบุคคลที่สำคัญที่ส่งเสริมให้สตรีมีส่วนร่วมทางการเมืองในส่วนของปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ การกล้าแสดงออก การมีภาวะผู้นำ และการมีความรู้ความสามารถ สำหรับปัจจัยสนับสนุนด้านการเมืองนั้น ปัจจัยที่โดดเด่นมากคือ การได้รับการสนับสนุนจากญาติพี่น้องที่อยู่ในอำนาจทางการเมือง ส่วนปัจจัยสนับสนุนด้านสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญคือการทำงานส่วนรวมในชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นความสามารถในการทำงาน และเป็นการสร้างเครือข่ายเพื่อสนับสนุนให้ได้รับการเลือกตั้งอีกด้วย

11) สำหรับอุปสรรคที่ขัดขวางการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในจังหวัดสงขลา นั้น อุปสรรคส่วนบุคคลได้แก่ การมีภาระครอบครัวต้องดูแล ทำให้ไม่มีเวลาที่จะเข้าร่วมทางการเมือง ในส่วนของอุปสรรคด้านการเมือง ได้แก่ การถูกโจมตีเพื่อหวังผลทางการเมือง และความยากลำบากในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง และอุปสรรคส่วนตัวด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้น จากการเก็บข้อมูลพบว่าอุปสรรคด้านนี้ที่สำคัญคือความเชื่อเดิมที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี อาทิ ความเชื่อที่ว่าสตรีไม่เหมาะกับงานการเมือง หรือความเชื่อที่ว่าสตรีมีความสามารถในการทำงานไม่เท่ากับบุรุษ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการรับรู้ถึงข้อจำกัดด้านจารีตประเพณีและการไม่ยอมรับการเองของสตรี

12) การเข้าเป็นสมาชิก อบต. ของสตรีในชนบทจังหวัดสงขลา มีประเด็นที่เป็นลักษณะชัดเจนและน่าสนใจเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการส่งเสริมสตรีให้มีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับ อบต. ดังนี้

(1) ประเด็นการศึกษา ความรู้ ความสามารถ สตรีในชนบทจังหวัดสงขลาโดยทั่วไปมีการศึกษาต่ำกว่าผู้ชาย ส่วนเรื่องความรู้ความสามารถนั้น แต่การจะได้รับเลือกตั้งเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองของสตรีไม่ใช่ขึ้นอยู่กับการศึกษาอย่างเป็นทางการ แต่จะขึ้นอยู่กับความสามารถที่จะทำงานต่าง ๆ ในชุมชน

(2) ประเด็นฐานะทางเศรษฐกิจ การมีครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจดีจะช่วยให้สามารถเข้าสู่การเมืองได้ง่ายไม่ว่าเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย สำหรับผู้หญิงที่อาจจะเป็นผู้นำสตรีกลุ่มต่าง ๆ ก็ไม่อยากจะเข้าสู่การเมืองเพราะเสียเวลาต้องทำมาหากิน เพราะฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี

(3) ประเด็นครอบครัว ถ้าผู้หญิงมาจากครอบครัวมีฐานะ มีอิทธิพลทางการเมืองก็จะเข้าสู่การเมืองได้ง่าย แต่ปัจจัยครอบครัวก็เป็นอุปสรรค เพราะถ้าผู้หญิงเข้าสู่การเมืองอาจมีส่วนทำให้ครอบครัวแตกแยกได้

(4) ประเด็นเรื่องความเชื่อทัศนคติต่อสตรี ผู้หญิงชาวภาคใต้จะอยู่บ้านดูแลครอบครัวเลี้ยงลูก และคนในหมู่บ้านไม่ค่อยอยากเลือกผู้หญิง เพราะคิดว่ามีความสามารถต่ำกว่าผู้ชาย และถ้าผู้หญิงสมัครรับเลือกตั้งจะถูกโจมตีจากฝ่ายตรงข้ามได้ง่าย

13) การวิเคราะห์ความเหมาะสม (fit) ของปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสตรีในสามมิติ (มิติการเมือง มิติสังคม และมิติเศรษฐกิจ) ถือเป็น การวิเคราะห์เพื่อทบทวนซ้ำและยืนยันว่าปัจจัยที่ผู้มีส่วนร่วมโดยตรงฯ เห็นว่ามีความสำคัญเหล่านั้น มีความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมภายนอกหรือก็คือลักษณะของสังคมนั้น ๆ ทั้งในด้านการเมือง สังคม และเศรษฐกิจหรือไม่ ในแต่ละมิติ เราสามารถจำแนกออกได้เป็นสองลักษณะย่อย ดังนี้ ในมิติการเมืองแบ่งออกเป็น สังคมที่มีกลุ่มการเมืองชัดเจนและสังคมที่ไม่มีกลุ่มการเมืองชัดเจน ในมิติสังคมแบ่งออกเป็น สังคมที่เปิดโอกาสให้สตรีและสังคมที่มีการกีดกันสตรี และในมิติเศรษฐกิจแบ่งออกเป็น สังคมที่มีเศรษฐกิจแบบพึ่งพาเกษตรกรรมและแบบพึ่งพาอุตสาหกรรม

14) จากมิติทั้งสามนี้ เราสามารถจะกำหนดปัจจัยที่เหมาะสมกับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นภายใต้ลักษณะหรือเงื่อนไขเหล่านั้นได้ กล่าวคือ

ทางสังคม

- (1) สังคมที่มีกลุ่มทางการเมืองที่ชัดเจน ปัจจัยที่เหมาะสมได้แก่ การเข้าร่วมกลุ่ม
- (2) สังคมที่ไม่มีกลุ่มการเมืองที่ชัดเจน ปัจจัยที่เหมาะสมได้แก่ การมีเครือข่าย
- (3) สังคมที่เปิดโอกาสให้สตรี ปัจจัยที่เหมาะสมได้แก่ การมีการศึกษามีความรู้
- (4) สังคมที่กีดกันสตรี ปัจจัยที่เหมาะสมได้แก่ การเข้าร่วมกลุ่มทางสังคม
- (5) สังคมที่พึ่งพาเกษตรกรรม ปัจจัยที่เหมาะสมได้แก่ การมีความสามารถในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน
- (6) สังคมที่พึ่งพาอุตสาหกรรม ปัจจัยที่เหมาะสมได้แก่ การมีความสามารถในการพัฒนา

15) เมื่อวิเคราะห์กรณีศึกษาในแต่ละจังหวัดในสามมิติพร้อมกันแล้ว จึงสามารถที่จะสร้างโมเดลที่แสดงปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมฯ ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมภายนอกของแต่ละกรณีศึกษาออกมาได้ ดังนี้

(1) กรณีของจังหวัดลำพูน นั้นสภาพของสังคมโดยทั่วไปยังไม่มีการรวมตัวเป็นกลุ่มทางการเมืองที่ชัดเจน เศรษฐกิจของท้องถิ่นมีลักษณะเศรษฐกิจแบบพึ่งพาเกษตรกรรม แต่ยังไม่สามารถบอกได้อย่างชัดเจนว่าสังคมของพื้นนั้นมีภารกิจกีดกันหรือเปิดโอกาสให้กับสตรี ดังนั้นจึงอาจจะสรุปได้ว่า กรณีของจังหวัดลำพูนนั้น ปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีที่เหมาะสมได้แก่ ปัจจัยการมีเครือข่าย, การเข้ากลุ่มทางสังคม, การมีการศึกษามีความรู้, และการมีความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน

(2) กรณีจังหวัดนนทบุรี ลักษณะทั่วไปของสภาพสังคมของจังหวัดนนทบุรีในมิติการเมืองนั้น พบการรวมกลุ่มทางการเมืองในท้องถิ่นที่มีความชัดเจน ส่วนในมิติเศรษฐกิจลักษณะเศรษฐกิจของพื้นที่นี้มีทั้งแบบพึ่งพาเกษตรกรรมและพึ่งพาอุตสาหกรรมผสมผสานกัน สำหรับมิติสังคมนั้น สังคมของจังหวัดนนทบุรีค่อนข้างเปิดโอกาสให้สตรีได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ดังนั้นจึงระบุได้ว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีที่เหมาะสมกับปัจจัยภายนอกที่เป็นบริบทของจังหวัดนนทบุรีได้แก่ ปัจจัยการเข้าร่วมกลุ่มทางการเมือง, การมีการศึกษามีความรู้, การมีความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน, และการมีความสามารถในการพัฒนา

(3) กรณีจังหวัดนครราชสีมา พบว่ามีกลุ่มทางการเมืองชัดเจนเมื่อกล่าวถึงมิติการเมือง ในมิติเศรษฐกิจ สภาพเศรษฐกิจส่วนใหญ่เป็นเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาการเกษตร ส่วนมิติสังคมนั้น จากข้อมูลที่ได้พบว่าสังคมมีทัศนคติที่ปะปนกันอยู่ระหว่างทัศนคติที่เปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีส่วนรวมทางการเมืองและทัศนคติที่กีดกันสตรีไม่เชื่อว่าสตรีควรเข้ามาทำงานด้านการเมือง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีที่เหมาะสมกับปัจจัยภายนอกที่เป็นบริบทของจังหวัดนครราชสีมาได้แก่ การมีกลุ่มการเมืองสนับสนุน, การมีการศึกษามีความรู้, การเข้ากลุ่มทางสังคม, และการมีความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน

(4) กรณีจังหวัดสงขลา พบว่า มีการรวมกลุ่มทางการเมืองค่อนข้างชัดเจนทางด้านเศรษฐกิจเป็นแบบพึ่งพาเกษตร และสังคมค่อนข้างกีดกันโอกาสทางการเมืองของสตรี กรณีจังหวัดสงขลาจึงสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีที่เหมาะสมกับปัจจัยภายนอกที่เป็นบริบทของจังหวัดนครราชสีมาได้แก่ การมีกลุ่มการเมืองสนับสนุน การเข้ากลุ่มทางสังคม และการมีความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน

5. บทสรุป: แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรี

บนฐานของข้อมูลและผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากโครงการศึกษาข้อคิดเห็นฯ แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีอย่างบูรณาการประกอบด้วย 6 แนวทาง ซึ่งเน้นที่การส่งเสริมคุณสมบัติส่วนบุคคลของสตรีให้พร้อมที่จะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นในระดับสูง (ลงสมัครรับเลือกตั้งและดำรงตำแหน่งทางการเมือง) ได้แก่

(1) ส่งเสริมการรวมกลุ่มทางการเมือง เมื่อสังคมใด ๆ มีกลุ่มทางการเมืองที่เป็นทางการและกลุ่มนั้นดำเนินกิจกรรมทางการเมืองอยู่อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีสมาชิกกลุ่มที่ได้รับการเลือกตั้งแล้วจำนวนมาก กลุ่มทางการเมืองกลุ่มนั้นจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการได้หรือไม่ได้รับการเลือกตั้งของสตรี

(2) ส่งเสริมการเข้ากลุ่มทางสังคม การส่งเสริมการเข้าร่วมกลุ่มทางสังคมนั้น นับว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในสังคมที่มีการกีดกันหรือไม่เปิดโอกาสให้สตรี กลุ่มทางสังคมจะเป็นที่ซึ่งสตรีสามารถแสดงออกได้ซึ่งความสามารถด้านต่าง ๆ และภาวะผู้นำ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการยอมรับจากสมาชิกกลุ่มทางสังคมนั้น ๆ ซึ่งนั่นเท่ากับว่าส่วนหนึ่งของสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่ยอมรับสตรีมากขึ้น

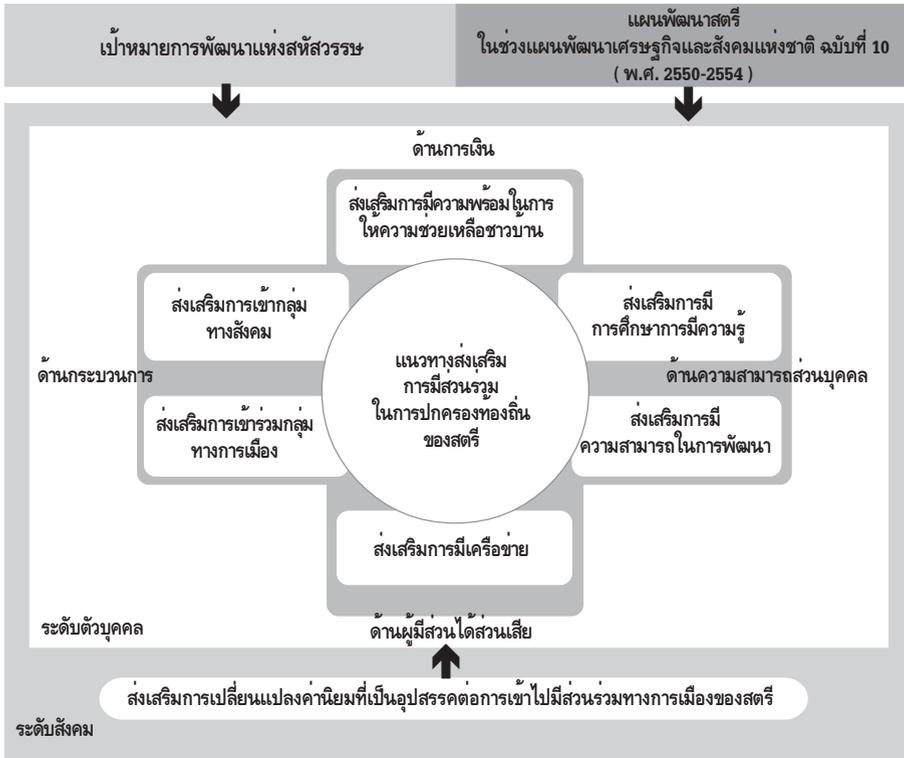
(3) **ส่งเสริมการสร้างเครือข่าย** หากสตรีได้รับการส่งเสริมให้มีเครือข่าย สตรีก็จะมีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและข้อมูลที่จำเป็นต่อการได้รับเลือกเข้าไปบริหารจัดการท้องถิ่นได้

(4) **ส่งเสริมการให้การศึกษาความรู้** การส่งเสริมการมีการศึกษาที่มีความรู้ เพราะจะทำให้สตรีความสมรรถนะที่สูงขึ้น สามารถดำเนินแก้ปัญหาให้แก่ชุมชนได้มากขึ้น ซึ่งจะทำให้ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านมากยิ่งขึ้นนอกจากนี้ แต่แน่นอนว่าการมีเพียงวุฒิการศึกษาที่เป็นทางการนั้นไม่เพียงพอ สตรีจะต้องมีความรู้ในด้านที่จำเป็นต่อการทำงานให้แก่ชุมชนอีกด้วย ซึ่งความรู้ตรงนี้เองที่ต้องได้มาจากการเรียนรู้นานทางประสบการณ์ตรง

(5) **ส่งเสริมความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน** การส่งเสริมการมีความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้านจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สตรีมีโอกาสได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับท้องถิ่นที่ลักษณะด้านเศรษฐกิจเป็นแบบพึ่งพาเกษตรกรรม เพราะในท้องถิ่นเช่นนี้ ความคาดหวังของชาวบ้านต่อผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือผู้ที่มุ่งหวังจะดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะอยู่ที่ความสามารถในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้านได้

(6) **ส่งเสริมความสามารถในการพัฒนา** ถ้าหากสภาพเศรษฐกิจของสังคมมีลักษณะพึ่งพาอุตสาหกรรมมาก รายได้ของคนในท้องถิ่นส่วนมากผูกโยงกับอุตสาหกรรม แนวทางการส่งเสริมที่มีความสำคัญเป็นพิเศษก็คือการส่งเสริมความสามารถในการพัฒนาของสตรี เพราะในสังคมที่มีลักษณะเช่นนั้น กิจกรรมทางเศรษฐกิจจะเป็นปัจจัยหลักที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกผู้ที่จะมาเป็นผู้แทนของเขาในการปกครองท้องถิ่น

แนวทางทั้ง 6 อัจฉริยภาพการกันเข้าเป็นโมเดลในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมฯ ของสตรี (ดังภาพ 2) โมเดลที่ผู้วิจัยเสนอเน้นหนักที่การส่งเสริมที่ระดับตัวบุคคลของสตรีเอง โมเดลนี้ยังแสดงว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร โดยใช้แนวคิด Balanced Scorecard เป็นหลักการพื้นฐานในการสร้างโมเดล กล่าวคือ สำหรับการส่งเสริมการมีความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้านนั้นเรียกว่าเป็นการส่งเสริมด้านการเงินให้แก่สตรี สำหรับการส่งเสริมการมีการศึกษา มีความสามารถและส่งเสริมการมีความสามารถในการพัฒนาเรียกว่าเป็นการส่งเสริมด้านตัวบุคคล สำหรับการส่งเสริมการมีเครือข่ายถือว่าเป็นการสนับสนุนสตรีในด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และ สำหรับการส่งเสริมการเข้ากลุ่มทางสังคมและกลุ่มทางการเมืองนั้นนับได้ว่าเป็นการส่งเสริมสตรีในด้านการบริหาร

ภาพที่ 2 โมเดลในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรี

ในทางทฤษฎี แนวทางเหล่านี้ควรถูกนำไปปฏิบัติพร้อม ๆ กันอย่างบูรณาการ อย่างไรก็ตาม หากจำเป็นต้องเลือกหรือจัดลำดับความสำคัญของแนวทางเหล่านี้ ก็ควรใช้หลักความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมหรือลักษณะทางสังคมทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่นเป็นหลักในการตัดสินใจ

เอกสารอ้างอิง

- กมลลา ชันหปราบ. 2535. “ผู้หญิงกับการเมือง.” เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง *ปัญหาและอุปสรรคในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีไทย*, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- กอบแก้ว มุคทอง. 2531. “การศึกษาสถานภาพและค่านิยมของสตรีที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์สตรีช่วงปี พ.ศ.2431-พ.ศ.2476.” วิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์. 2545. “สตรีกับความเสมอภาค การพัฒนา และสันติภาพ.” *รวมรายงานเรื่องสตรีขององค์การสหประชาชาติ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- โกวิทย์ พวงงาม. ม.ป.ป. *อบต. กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีชนบท*.
- คณะอนุกรรมการเฉพาะด้านจัดทำแผนหลักงานสตรี. 2537. *นโยบายและแผนงานหลักสตรีระยะยาว (พ.ศ. 2535-2554)*. คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.
- โคทม อารียา และคณะ. 2540. *การมีส่วนร่วมในทางการเมืองของสตรี*. คณะอนุกรรมการการมีส่วนร่วมในทางสังคมและการเมือง สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ.
- จีระนันท์ พิตรปรีชา. 2518. *โลกที่สี่*. ฝ่ายวิชาการ สจม. กลุ่มผู้หญิง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจริญ คัมภีร์ภาพ. 2548. *อำนาจอธิปไตยกับการทำเขตการค้าเสรี (FTA)*. http://www.ftawatch.org/autopage1/show_page.php?t=5&s_id=3&d_id=3 (accessed June 10, 2005).
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2538. *ประชาธิปไตยกับอนาคตการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ.
- ถวิลวดี บุรีกุล. 2544. *ผู้หญิงไทยกับการเมืองหลังการมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540*. สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า.
- ธีรยุทธ บุญมี. 2546. *วิเคราะห์สังคมไทยยุค “ทักษิณนวัต”*. <http://www.lawonline.co.th/html/int0027.html> (accessed June 10, 2005).

เอกสารอ้างอิง

- ทิพาวดี เมฆสุวรรณ. 2543. ร่วมกันสร้างราชการเพื่ออนาคต. สำนักงาน ก.พ.
- พิภพ ธงชัย. 2543. บทเรียนจากรัฐธรรมนูญใหม่และการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านคอร์รัปชัน. คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.).
- ไพรัช เตชะรินทร์. 2525. การมีส่วนร่วมในสังคม การเมือง การปกครอง ของสตรีไทย. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- บุญเสริม นาคสาร. 2546. การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน: ผลในทางปฏิบัติเมื่อ ครอบรอบ หกปีของการปฏิรูปการเมือง. <http://www.pub-law.net/publaw/view.asp?PublawIDs=697> (accessed June 10, 2005).
- ประทาน คงฤทธิศึกษากร. 2535. การปกครองท้องถิ่น. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- ประเวศ วะสี. 2543. ทฤษฎี 3 อำนาจ. <http://www.geocities.com/midnightuniv/newpage77.htm> (accessed June 10, 2005).
- ปริญญา ปราชญาอนุพร. 2540. องค์กรสตรีกับการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของหญิงไทยในกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยของรัฐ. โครงการบัณฑิตศึกษาด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- เมทินี พงษ์เวช. 2541. ผู้หญิง บนเส้นทางแห่งอำนาจและการตัดสินใจ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา.
- มูลนิธิ ฟรีดริค เอแบร์ทและคณะอนุกรรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเมืองและการบริหาร. 2548. ผู้หญิงกับการเมือง: ทำไมต้องส่งเสริม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว.
- รังสิมันต์ บุญยบรรณานนท์. 2537. "การมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่น: ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างคณะกรรมการชุมชนและประชาชนในเขตเทศบาลท่าเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง." พัฒนบริหารศาสตร์มหาบัณฑิต. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- วิระดา สมสวัสดิ์. 2546. ครอบครั้ว วัฒนธรรมและศาสนา: อุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้หญิง. คำบรรยายสิทธิมนุษยชนสตรี.

- วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน และอมร รักษาสัตย์. 2544. "การเมืองกับประชาชน." ใน *การเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน*, บรรณาธิการ โดย อมร รักษาสัตย์. กรุงเทพมหานคร: สมาคมรัฐธรรมนูญแห่งประเทศไทย.
- ศศิพร สิทธิสัมพันธ์. 2539. *เงื่อนไขการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรีและการยอมรับ ส.ส.หญิง*. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมบัติ ชำรงธัญวงศ์. 2542. *การเมือง: แนวความคิดและการพัฒนา*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สยาม คำปรีดา. 2547. *สังคมกับการปกครอง*. พิมพ์ครั้งที่ 1. ปทุมธานี: ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล.
- สุจิตรา ส่งาเนตร. 2529. *การยอมรับบทบาททางการเมืองของสตรี: ศึกษากรณีข้าราชการในจังหวัดนครพนม*. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2546. *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. 2547. *กำลังคนภาครัฐ 2547: ข้าราชการพลเรือนสามัญ*. กรุงเทพมหานคร: ธีรานุสรณ์การพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2547. *รายงานผลตามเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษของประเทศไทย พ.ศ. 2547*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. <http://www.women-family.go.th>.
- สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา. <http://www.gdrif.org>.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. <http://www.ocsc.go.th>.
- คณะกรรมการการเลือกตั้ง. <http://www.ect.go.th>

- อุทัย หิรัญไต่. 2523. *การปกครองท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- Bryman, A. 2001. *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University.
- Burkhart, J. et al. 1972. *Strategies for Political Participation*. Massachusetts: Winthrop.
- Huntington, S. P. and Dominguez, J. I. 1975. "Political Development." In *Handbook of Political Science*. eds, Greenstein, F. I. and Polshy, N. W. Reading Mass: Addison Wesley.
- Kate, M. 1971. *Sexual Politics*. London: Hart Davis.
- McClosky, H. 1968. *Political Participation*. Internation Encyclopedia of the Social Science.
- Milbrath, L. W. 1965. *Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics?* Chicago: Rand McNally.
- Milbrath, L. W. and Goel, M. L. 1977. *Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics?* Chicago: Rand McNally.
- Neuman, W. L. 1994. *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches. 2nd edition*. Boston: Allyn and Bacon.
- Nie, N. H., Powell, B. G. Jr., and Prewitt, K. 1969. "Social Structure and Political Participation: Developmental Relationships." *American Political Science Review* 63(2):361-378.
- Rush, M. 1992. *Politics and Society: An Introduction to Political Sociology*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Spradley, J. P. 1980. *Participant Observation*. New York: Holt, Rinehart, and Winston.
- Verba, S. and Nie, N. H. 1975. "Political Development." In *Handbook of Political Science*. eds, Greenstein, F. I. and Polshy, N. W. Reading Mass: Addison Wesley.

- Vichit-Vadakam, J. 1993. "Women in Politics in Thailand." In *Women in Politics*. ed, Padgaonkar, L. Bangkok: UNESCO.
- Weiner, M. 1971. "Political Participation Crisis of the Political Process." In *Crises and Sequences in Political Development*. eds. (n.d.), Binder, L. et al New Jersey: Princeton University Press.

